

על חבורות הילדים של ימימה טשרנוביץ-אבידר

מאת רות גפן-דותן

לימימה, לרגל זכייתה
בפרס ישראל לספרות ילדים

בתגובתה למברכיה, בתוכנית "ערב־חדש", בחודש שעבר, עת רואיינה ימימה אבידר ונשאלה על מטרות כתיבתה, אמרה בין השאר, כי מטרתה היא גם לחנך את הילדים לחכות שורשים עמוקים במולדת.

ברגע הראשון הרגשתי לא בנוח למשמע הגדרה זו. מה קורה כאן? — האם ימימה מדברת על "ספרות מגוייסת"?!

חזרתי, איפוא, לקבוצת ספריה ל"ילדים הגדולים" — לספרי החבורות שלה, ותוך כדי הזכרות וחיזוש הקשר עמהם (עם הספרים והילדים כאחד) גיליתי, אכן, שמשמעותו של אותו משפט, פירושה סיפורים על ילדי הארץ, ילדים רגילים, יומי־מייס, אך גם מאד לא סטריאוטיפיים, כחבורות מיובאות (נוסח החמישיות והש־ביעיות הידועות לכל), שעצם ההיכרות עמהם ועם מעלליהם, מביאה אותך לרצון להכיר ילדים אלה וכאלה יותר טוב, להיות שייכת לחוג ידידיהם, אולי גם לחקות אותם ועצם הדברים האלה (אם כי יש גם נוספים) "מחנכים" לאהבת הארץ על ילדיה, יושבי בה.

בחרתי בארבעה מתוך ספרי החבורות שלה, ובמודע לא את המפורסם והידוע ביותר, (הלא הוא "שמונה בעקבות אחד"), והם "אחד משלנו", "במעגל הסתרים", "הביתה" ו"מבצע 52".

1. "אחד משלנו", ימימה אבידר-טשרנוביץ, איורים: נ. גוטמן, הוצ' טכרסקי, תש"ז 1947. — גיבורו של ספר זה הוא גם גיבורו של שמונה בעקבות אחד.
2. "במעגל הסתרים", ימימה אבידר-טשרנוביץ, איורים: י. שטרן, תשט"ו 1955. — ספר זה אינו ספר חבורת ילדים בלבד, אלא ספר שבו מעורבים גם ילדים וגם מבוגרים והוא נכתב בעת שליחותה של המחברת בברה"מ.
3. "הביתה", ימימה אבידר-טשרנוביץ, איורים: ורה אייל, עם עובד, תשי"ח 1958.
4. "מבצע 52", ימימה אבידר-טשרנוביץ, איורים: זיוה שישא, מסדה, תשל"ח 1971.

[לקטגוריה זו של סיפורי א"י שייכים גם ספריה "מגדלים בירושלים", "באמת"? ו"רכב-אש", אך הם נושא לרשימה אחרת. וראה גם ספרות-ילדים ונוער, חשון תשל"ט].

המשותף לרביעיית הספרים

- א. כולם, כאמור, ספרי "חבורות", בכולם ישנה **קבוצת** גיבורים, בכל השלושה (פרט ל"הביתה"). החבורות הן חבורות ילדים, שגילם 12—13 שנים.
- ב. בכל ארבעת הספרים, "החבורה" מתקבצת לצורך מטרה מוגדרת, וחבריה הנם ילדים ממקומות שונים בארץ (ערים, מושבים, קיבוצים).
- ג. בכל הארבעה, מטרת החבורה הינה עזרה לחלשים, ליוצאי דופן, עשייה למען הזולת, שלא על-מנת לקבל פרס, ששכר הגיבורים הנו בעצם ההתנדבות, כאשר עולמם של ה"עושים למען" מתעשר. הגיבורים לומדים להכיר את עצמם ואת זולתם, תוך כדי דרכם אל מטרתם. בתום הסיפור הילדים-הגיבורים — גדלו והתבגרו ואירע אף משהו חיובי להם עצמם. (לרוב — הכירו את חולשת האדם וחולשותיהם הם — ולמדו, ש"היחד" והדבקים במטרה, נותנת כוח וסיפוק לעושיהם). למדו שגם ילדים בכוחם לעשות!
- ד. בספריה של ימימה, הילדים אינם פעילים בסביבתם הם, אלא כולם קשורים למבוגרים (הורים, קרובי משפחה, ידידים, מדריכים וכד') שגם אם אינם יוזמי הפעילות ו"הדוחפים", הם מאפשרים לילדים לפעול בדרכם הם ונחלצים לעזרתם, בהבנה, באהבה ובידידות אמת במקרים קיצוניים בלבד. המבוגרים בספריה של ימימה אינם אותם מבוגרים "שוטים" (בלשון המעטה) שרק בגלל מוגבלותם **חייבים** ילדים לפעול, "להציל" את העולם, כמקובל ברוב ספרי החבורות, אלא מבוגרים תומכים, מבינים ומאמינים בכוחם של הילדים. הם יודעים כי כדי שילד יצמח ויתפתח, עליו להתנסות בעצמו במסות לא קלות.
- ה. כל הסיפורים מסופרים על רקע הארץ ונופיה: כשכולם כרקע, פרשה בתולדות הישוב בארץ. כולם מלווים בנופי אדם ונוף — אוטנטיים-מציאותיים לתקופה בה מעוגן כל אחד ואחד מהסיפורים.
- ו. אין בסיפורים "גיבור עליון כליכול" — אלא אך ורק ילדות וילדים רגילים רגישים וחושבים, כמותם ניתן לפגוש בכל זמן ומקום, שכוחם, תושייתם ועשייתם באה להם גם מעצם היחד, גם מתוך היכרות עמוקה ומעורבות בחיי הישוב וגם מתוך דבקות במטרות אותן הציבו בפניהם. גבורינו הם ילדים רגילים בכך שהם נכשלים (מדי פעם) גם בוכים. גם כועסים — בקצרה — גיבורי בשר ודם.
- ז. כל הספרים הנ"ל הנם מותחנים בסוגם, שייחודם בהרפתקה הרודפת את רעותה, כשכולם ספוגים הומור ואהבה רבה.

5. ב"הביתה", ישנו גם נוף זר ואחר — שכן הסיפור נע בין ישראל—ברזיל—לישראל.

וכסוגם — סופה של ההרפתקה הגדולה הנו לא רק פתרון תעלומה אלא אף פתרון בעייה (או בעיות) אישית, כאשר הסוף הוא גם "סוף טוב!".

ל ס י כ ו ם : — כל הסיפורים הנם סיפורים של ילדים ישראלים שאיכפת להם! — רקעם הוא נוף הארץ ותרבותה, ופעילותם — תוצר של עצם היותם בנות ובנים בישראל, שעצם החיים בה (מסתבר) הנם הרפתקה רצופת אמונה, ושניתן להתגבר על קשייה בחוט של הומור וחיוב.

בעידננו, בו יותר ויותר אנו שומעים וקוראים (לצערנו) על הסתגרות הפרט בתוככי עצמו, על אנשים (וילדים) הדואגים בראש ובראשונה לעצמם ולגופם הם, טוב לשוב ולהיפגש עם ילדים ומבוגרים המוכנים להשליך את נפשם מנגד למען זולתם. משב רוח רעננה היא, עצם המפגש עם ילדים שהמונח ארץ-ישראל יפה — (תרתי משמע) היא נר להשקפת עולמם ולדרכם כאחד. מי יתן ואכן יהיו, מחדש, מושא לחיקוי לקוראים בני זמננו.

אזכורי אירועים ומקומות בתולדות הארץ והישוב

שיטת כתיבתה של ימימה אבידר בארבעת הספרים הנ"ל, הינה, כאמור, שזירת אירועים ונופים, כחלק אינטגרלי בעלילת הסיפור. מסתבר (וזו עובדה בה אנו נתקלים יום-יום ושעה-שעה) שקל מאד לשכוח את הדברים והמעשים **היפים**, האנושיים, רצופי אהבת האדם והעזרה לזולת שליוו את תולדות היישוב היהודי בארץ מאז — כן עתה. גם אם "חינוך ילדים להכות שורשים עמוקים במולדת" — אינו יכול להיות מטרת הספרות (כל ספרות) — הרי הדוגמא האישית כשהיא מצלצלת כסיפור-היסטורי, מעוררת גם מחשבה וגם רגשות הזדהות עם גיבורי העלילה.

ספריה של ימימה אינם "רומנים היסטוריים" או כרונולוגיות לתולדות ארץ-ישראל, אך אזכוריהם של מאורעות היסטוריים מגרים גם לחיפוש הסיפור, הרקע, כפי שאכן אירע וקרה. קוראים רבים מאוהבי הרומן-ההיסטורי והביאוגרפיות והאוטוביוגרפיות האישיות מודים, כי רומן זה או אחר גירה אותם ללמוד את התקופה שעליה כתוב בספר. הם הכירו את רקעה החברתי הגיאוגרפי, על גבוריה ואירועיה דרך הספר, כך גם שולחת אותנו רביעיית ספרים זו, שעליה אנו דנים, אל אירועים ופרקים חשובים בחיינו: הילדים לומדים על קליטת ילדי שארית הפליטה בהתיישבות העובדת, עם תום מלחמת העולם השנייה; על שליחותם של מגוייסי א"י בצבא הבריטי בהצלת ילדים אלה והתגייסות הישוב כולו (במיוחד ילדיו) למשימה קשה וקדושה זו. ב"אחד משלנו" וגם "במעגל הסתרים", אנו נתקלים בקשיי קליטתם של ילדים; בבעיות שיקום של נפגעי צה"ל; ועוד עשרות אירועים ופעילויות המביאות לתודעה רוח של מסירות והקרבה במאבק ובבנייה. דווקא בימים אלה, בהם מתנתצים מיתוסים על פעלם של אנשים רבים ומעללי-גבורה ולבו הפצוע נרפא, טוב ומשיב נפש, לשוב ולהיזכר, לחזור ולקרוא קטעים כמו: השיחה בין רוני ואמה רחל ("אחד משלנו") על יוסף הילד הניצול שאומץ

על ידם וזכה לאהבה. יש לו ליוסף פצע בלב בשל אותה ילדות ללא שמחה, שעברה עליו.

בפעולות ההצלה היתה הבנה מלאה בין אבות לבנים. וגם אתגר מתאים לילדים. מצב דומה מצטייר בעזרה שהגישו הצברים לישובי העולים בשנות החמישים. דומה ש"רנה" של שנות ה-50 היא "רוני" או "עדנה" של שנות ה-40 — הן, הבנות, הפעילות בחבורות של ימימה כאישיות בפני עצמן (ולא כמישהי "נשית" בחבורות ה"סטריאוטיפיות" האחרות) הן, וחבריהן הבנים חבורה אחת המבקשת להעניק משלה לזולתה, הנזקק לעזרתה. רגישות גבוריה של ימימה היא "חובת-הלב" ובלא לב — הן גם חיים אין!

המעשים על רקע הנופים; (והן אמר המשורר: "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו"...) כשם ששזורים הספרים באזכורי מעשים כך הם מעבירים אותנו אל נופים במפת הארץ, כאשר מדי פעם מתעכבת הסופרת לשתף אותנו בהתפעמותה מנקודות החן שנקרו על דרכם של גיבוריה "יפה הוא העמק בלילה" (אומרת רוני ב"אחד משלנו") יפה הוא העמק שלנו גם ביום וגם בלילה ואילו היו משטחים לפני את כל כדור הארץ ומציעים לי לבחור בארץ הגדולה והיפה ביותר, לא הייתי בוחרת בארץ אחרת "יפה היא ארצנו הקטנטונת" (שם עמ' 61).

תיאורי נוף מרובים ועשירים הם אופייניים לספריה והתפעמות מיופיים ודאי מדביקה את קוראיה.

ואת פתח לו...

גיבוריה של ימימה הם כאמור ילדים מאד רגילים — ומאד ישראליים. כולי תקווה שילדי ישראל של היום, יחזרו להכירם — על אף, שבחלק מהספרים ישנם קשיים לשוניים, של שפה ולשון — דיבור (בעיקר) שהשתנו תוך השנים הרבות מאז נכתבו חלקם של הספרים.

כל ארבעת הספרים, ראויים אף ראויים כי ייקראו, לפחות קטעים מהם, בכיתות ביה"ס, כדי שהקוראים הצעירים יוכלו לקראם בעצמם. ככתוב ו"את פתח לו". כדי לגלות את העולמות החבויים בספרים צריך לפתוח אותם. אנחנו, המחנכים, צריכים לפתחם לילדים, וזאת כדי שייפגשו עם עמיתים וידידים, שהם ילדים לכל עת.